

A magyar katolicizmus

Az 1918. évi októberi forradalomnak vallási szempontból mások voltak a kísérő jelenségei Szlovákiában és mások Csehszlovákia ú. n. történeti országaiban: Cseh- és Morvaországban, valamint Sziléziában. A különbségek magyarázatát részben az elmúlt századok történeti eredményeinek különbözőségében kell keresnünk. A történeti országokban a XV. és XVII. századok vallásháborúi mögött „nagy nemzeti megmozdulások húzódnak meg, a XX. század nagy politikai forradalma pedig erős vallási forrongást vált ki. Hus János vallási forradalmában nem lehet csupán az oxfordi meg a prágai egyetemek reformszellemét látnunk; a huszita mozgalomban nem a lelki élet kérdése volt az egyetlen mozgató erő. Ez, a mozgalom a cseh nemzetnek nemzeti és szociális küzdelme volt a mindinkább meg erősödő németiségnek gazdasági és politikai felsőbbbsége ellen és a Fehérhegy alatt nemcsak a huszita-protestáns felekezet szenvedett vereséget, de végleg elbukott a rendi dualizmus is. — Az 1918. évi októberi forradalom és a nagy politikai újjászületés pedig nemcsak a Habsburgok trónusát borítja fel, hanem a lehető legellenségesefeb magatartással fordul a római katolikus egyház ellen is. Különösen a szocialista, kommunista ipari munkások, meg a huszita eszmékért lelkesedő középosztály lép fel támadólag: az egyház és állam szétválasztásának elve jelszavukká válik. A huszita gondolatnak a XVII. században Comenius volt fáradhatatlan harcosa, neki tulajdonítható, hogy itt-ott egy-egy magános lángja, keresztültör az udvarit barokk patriotizmuson. A XIX. század elején ezek a lángok a népi öntudatban fonódnak össze; az új írók, különösen Palacky, Safárik, Kollár műveikkel a cseh népnek új, liberális, nemzeti eszmévilágát alakítják ki. — Gondolatszabadság, a Habsburg-uralomtól való szabadulásvágy, vallási reform, a jozefinizmus emlékein élődő, a racionális meg pozitív filozófiák tanításaiba temetkező vallási közönyösség szintetikus egységben fordulnak az uralkodó hatalma és a katolikus egyház ellen. 1918 után tömegek szakadnak el a katolikus egyháztól s részben új (csehszlovák) felekezetet alakítanak

(800.000), részben a protestantizmushoz csatlakoznak (150.000); sokan azonban (600.000) felekezetnélküliekké válnak.

Szlovákiában mások voltak a történeti adottságok, mint a történelmi országokban. A vallásos megmozdulások itt sem zajlanak le politikai törekvések, fegyveres támadások és ellenállások nélkül, de a politikai felkelések és forradalmak nem vontak maguk után vallási rázkódtatásokat. Szlovákiában a vallásos és a nemzeti gondolat sohasem forrott össze egyetlen forradalmi eszmében. Különbséget észlelhetünk a keleti meg a nyugati magyarság felfogása között is. A keleti magyarság legelső nemzeti feladatait a Habsburg-iháznak, vele együtt a német befolyásnak megtörésében látta; a nyugati magyarság az ősi ellenséggel, a törökkel való hősi harcokban, kereste a nemzeti eszmének megvalósítását. Szlovákiában a vallási harcok keletről, Erdélyből indultak ki, Szlovákia arisztokráciája, nemessége gondolkozásában, tetteiben a nyugati magyarság tipikus képviselője volt és csak óvatosan, némi habozással csatlakozott az erdélyi fejdelmekhez. Csak akkor tűntek el az ellentétek a nemzeti eszme értelmezésében és csak akkor fogott össze egész Szlovákia az egységes nemzeti eszmében a Habsburg-uralom ellen (Rákóczi Ferenc felkelése idején), amikor a végvári bástyákról már porbahullottak a félholdas török lobogók. — A vallásbékék (bécsi, linzi) fegyvermegnyugvást, a felvilágosodás türelmet (türelmi rendelet), az 1791. évi XXVI. te. individuális vallásszabadságot teremtett, a különféle felekezeteknek *egyéni* együttélését biztosította. Az 1918. évi októberi forradalom Szlovákiában nem is okozott katolikusellenes tüntetéseket; a történeti országokból átcsapó hullámok árja nem ragadta magával a vallásellenes vagy egyházellenes eszmékért egyáltalán nem lelkesedő szlovákokat. Igaz, hogy Szlovákiában katolikus értékek estek ki a szlovák katolikusok kezei közül (kat. középiskolák), de csak »azért, mert a szlovák katolikusok egyházi téren készületlenek voltak a forradalomnak erősen etasztikus irányzatával szemben.

A magyar katolikusokat is megbénította az államalakulás első napjaiban ennek az etatizmusnak sokatataró, sokszor erőszakos szelleme. Szlovákiában az államfordulat előtt a katolikusok az esztergomi érsekségen kívül 7 püspökségben voltak megszervezve: a nyitrai, szepesi, besztercebányai, kassai, rozsnói, eperjesi (gör. kat.) és munkácsi (gör. kat.) püspökségekben. Az, államfordulat után a Szlovákiában székelő püspökök, egy kivételével, kénytelenek voltak lemondani egyházmegyéjükéről és a főpásztorok nélkül maradt egyházmegyékben, meglazult szervezetben, a magyar katolikuság csak tétovázva, bizonytalanul állott csorba vallásos és kulturális intézményeinek biztosítására. A legfontosabb feladat volt a magyar nyelv biztosítása az egyházi életben, továbbá a magyar iskoláik fenntartása. A bizonytalanságot fokozta az a körülmény, hogy a püspöki székek-

nek betöltése egyre késett a Szentszéknek és a csehszlovák kormány-
nak a püspöki székek betöltése körül felmerült elvi ellentétei miatt.
A csehszlovák kormánynak az volt a felfogása, hogy az uralkodói
főkegyúri jog a köztársaság megalakulásával a köztársaság szu-
veren jogköréhez tartozik, míg a Szentszék a kánon jogra hivatkozva
azt vitatta, hogy a főkegyúri jog személyhez kötött jog s csak az,
uralkodó gyakorolhatja. Ha megszűnik az uralkodó hatalma, ezen
jognak gyakorlata a Szentszékre száll vissza, mert általában innen
származik az uralkodók főkegyúri joggyakorlata is. A Szentszék ál-
laspontja győzött és 1920-tól kezdve a Szentszék nevezi ki az egyes
püspökségek élére a megyéspüspököket; illetve apostoli kormány-
zókat.

Templomaink, plébániáink, iskoláink a világháborúban leron-
gyolódtak, különösen régi, szűk, egészségtelen iskolaépületeink szé-
gyenkeztek a modern iskola higiénikus elveinek kritikája előtt, az
iskolai hatóságok pedig rideg következetességgel hajtották végre az
iskolaépületekre vonatkozó, a kisiskolás törvényben gyökerező meg-
kítési jogukat. De csakhamar öntudatra ébredt a katolikus magyar-
ság akarata. A szlovákiai katolikus magyar intelligencia, papok és
világiak már megjárták a nagy Prohászka püspök iskoláját, a kon-
templatív élet mellett a védekező és alkotó, a lelkesedő, egyszersmind
cselekvő katolikusok útját. A közönyös jozefinista katolikuság he-
lyett öntudatos, dogmatikus, morálisan, hierarchikusan gondolkodó
aktív társadalomba ütközött a kulturális, szociális, karitatív életet
teljesen elnyelni akaró etatizmus.

A megmozdulást a lelkészkedő papság indította el; kezét foigva
a világiakkal, erős akarattal fogott hozzá az építéshez. Templomok-
at restauráltak, plébániákat építettek, az iskoláknak új oxtont
teremtettele, a katolikus egyesületeket megtartották, életet öntöttek
beléjük: új, pezsgő katolikus élet vette kezdetét. A magyar katoliku-
sok célkitűzései határozottabbak, eszközei célravezetőbbek, eredmé-
nyei biztosabbak lettek volna, ha a katolikus magyarság szervezett
egységet alkotott volna. Történt ugyan kísérlet szervezkedésre a
nagyszombati apostoli kormányzóság területén, eredménnyel is járt,
de a megalakult szervezet csak a katolikus magyarság egyrészét,
a vikariátus magyarságát kapcsolta össze; célkitűzéseiben a nyu-
gatszlovákiai érdekek lebegtek szeme előtt, erőforrásaiban is inkább
csak a nyugaton rendelkezésre álló tényezőkkel számolhatott. Az
1924. év nyarán Komáromban megalakult Katolikus Nagybizott-
ság csak a nagyszombati apostoli kormányzóság egyházközségeinek
szövetségét jelentette. A papképzésen kívül nem is volt kialakult
programja, de az alkalmi feladatok elvégzéséhez akarattal fogott
hozzá. Mikor néhányévi működés után feloszlott, két értékes alko-
tást hagyott maga után: a komáromi katolikus magyar küsszemmá-
riumot és a komáromi katolikus magyar internátust.

Amikor az Apostoli Szentszék a nagyszombati vikariátus terü-

letét az esztergomi hercegprímástól átvette (1922. év tavaszán), a teológusok Nagyszombatba kerültek tanulmányaik folytatására, a magyarnyelvű gimnazista-növendékpapok számára az új apostoli kormányzó Komáromiban küsszemináriumot létesített. A komáromi plébánia előteremtette a helyiséget, a pozsonyi Emericanum bútorairaival be is bútoroztatta és a küsszeminárium 1922 őszén meg is kezdte működését, hogy »a magyar katolikus jövőnek virágos kertje« *legyen*. Az első két évben nem zavarta anyagi gond a szeminárium életét, a főpásztor gondoskodott a kiadásokról a lefoglalt egyházi birtokok jövedelméből, meg a sajátjából is. Azonban az egyházi birtokok kezelősége 1924 őszén, a kormány utasítására, megtagadta a további összegek folyósítását. Ekkor lépett akcióba a Katolikus Nagybizottság. Paptagjai adakozásra szólították föl a katolikus társadalmat és öt év alatt 150.595 Kcs-t gyűjtöttek a szeminárium fenntartására. Közben a Katolikus Nagybizottság azt is elhatározta, hogy Komáromban fiúinternátust létesít és ennek jövedelmét olyképpen biztosítja, hogy az internátusban a küsszemioárium is helyet találjon. Franciscy Lajos nyitrai kanonok 200.000 Kcs-sí 'adománya, Erdössy István bátorkeszi plébános 50.000 Kcs-ss kölcsön jegyzése megindította a gyűjtés nehéz munkáját. 1929 őszén már készen is állott az új épület, a »Marianum«, hivatva arra, hogy a középiskolai tanulók Szűz Mária oltalma alatt a magyar katolikus társadalom vallásos, munkás ifjaivá nevelkedjenek. Ide kerültek, itt találtak otthonra a küsszeminárium növendékei is. Kongruát vagy más államsegélyt a szeminárium ma sem kap: ma a »Marianum« internátus-egyesület munkássága teremti meg életének anyagi feltételeit.

A Katolikus Nagybizottság 1927-ben feloszlott és a katolikus magyarság újból átfogó szervezet nélkül maradt. A komáromi esperesi kerület papsága 1935 februárjában tartott ülésén kísérletet tett ugyan arra, hogy összefoglalja a magyar katolikusok bajait, sérelmeit, óhajait, és megjelölte a magyar katolikus élet 'alapvető feltételeit. De a rezolúciónak, bár nagy megfontoláson alapult és sok tapasztalatra támaszkodott, a szervezkedésre vonatkozólag nem volt határozott elgondolása. A szervezkedés újból a papság és a világiak összefogásából indult meg 1936-nak nyarán, amikor megalakult a Magyar Katolikus Tanács. Egyelőre csak mint a nagyszombati apostoli kormányzóság magyar egyházközségeinek összefogó szerve, de célja, hogy kapcsolatot létesítsen az összes egyházmegyék katolikus magyarsága között. Megalakulását a csehszlovákiai püspöki karnak az Actio Catholica megvalósítására vonatkozó pásztorlevelével, továbbá az egyház és az állam viszonyát szabályozó Modus Vivendi-vel okolta meg.

A katolikus akciót XI. Pius pápa 1922-ben keltette életre az »Ubi arcani Deo« című enciklikájával; megszervezését 1927 őszén rendelte el a csehszlovák püspöki kar. Célja az, hogy az *egyház*

a Világi katolikusokat megszervezze és segítségükkel a katolikus társadalmat katolikus szellemben nevelje egyéni, családi és társadalmi életre. Az Actio Catholica-nak külön magyar osztálya van, a magyar osztály vezetőségének Pozsony a székhelye.

A Modus Vivendinek nevezett egyességet 1927 december 17-én kötötték: a Szentszék és a csehszlovák állam között fennforgó leg-sürgősebb kérdéseket szabályozza. Amint a Páris-környéki békeszerződések a csehszlovák köztársaság határait megállapították, tüstént felmerült az egyház és az állam közötti viszony szabályozásának gondolata. Azonban a megállapodást a történeti országokban meginduló egyházellenes tüntetések, mint pl. 1919. év november 3-án Prágában Szűzi Mária szobrának ledöntése, a keresztnek az iskolák falairól való eltávolítása, sokáig hátráltatták. A vallás-oktatásnak fakultatívva való tétele és az a körülmény, hogy 1925-ben Hus János halálának évfordulóját állami ünnepként ülték meg, az egyház és az állam között majdnem szakadást idézett elő. Marmaggi bíboros, a Szentszék követe elhagyja Prágát. A szakítás azonban mégsem következett be, tárgyalások után 1927-ben létrejött a Modus Vivendi. Az 1936-ban Prágában megtartott első katolikus naggyűlés és a prágai Szt. Vendel-téren felállított hatalmas kereszt pedig mintha ki akarták volna engesztelni a mulife atrocitásait. A Modus Vivendiben a Szentszék honorálta az államnak azt a kívánságát, hogy az egyházmegyék határai az állam határaival egybeessenek és hogy a köztársaság területén csak a határokon belül székelő püspökök bírhasanak egyházi katáskörrel. A külön csehszlovák szerzetesi rendtartományok megszervezése, a rendtartományba nem szervezett szerzetesházaknak a generális főnöktől való függése szintén az állami érdekek elismerését jelentette. A Szentszék jogának biztosításával a püspöki székek betöltésére vonatkozólag, továbbá abban a kötelezettségben, hogy a zárgondnokság alá helyezett egyházi birtokok az egyház kezelésébe kerülnek vissza, a Szentszék álláspontja érvényesült. A hat pontból álló megegyezés nem öleli fel az állam és az egyház: közötti összes fontos ügyeket: nincs benne arról szó, hogy a kisebbségek nyelvi jogai az egyházi élet terén biztosíthatnak, a katolikus iskolákról sincs említés, azonban a Modus Vivendi nem végleges megállapodás és módot ad a függő kérdéseknek a jövőben való békés megoldására. Gasparri államtitkár 1928 február 3-án tett írásbeli nyilatkozatában a Szentszék eme reményének kifejezést is adott.

A papképzés terén a katolikus magyarság legelső óhaja, hogy papjai a középiskolát magyar nyelven végezzék. A nagyszombati apostoli kormányzóságban a komáromi kieszeminárium tölti be ezt a hivatást, azonban fennmaradásának anyagi feltételei ma is csak a körülmények kedvező alakulásától függenek. A magyar katolikus

társadalom teljes erejével arra törekszik, «hogy a komáromi kieszemináriuanot intézményesen is biztosítsa. Amióta a racionalizmus elvileg a politika terére utalta az iskolaügyet, az iskolák kérdése állandóan súrlódó felületet képezett az egyház és a kormányok között. A katolikus magyar iskoláknak egyfelől azért kell harcolniok, hogy az egyház alapvető jogaira hivatkozva megvédjék a katolikum érdekeit (1373—74. egyh. törvény), de másfelől — és igen sokszor — védekezniök kell a magyar oktatási nyelv érdekében illetéktelen társadalmi tényezők befolyása ellen is. A Szentszéknek az az elvi álláspontja, hogy a hívőknek joguk van anyanyelvük használatához; ez a felfogás érvényesült a csehszlovákiai püspöki kar 1935-ben megtartott olműzi konferenciáján is. Az elvi deklarációnak azonban érvényt csak a magyar katolikusok egységes szervezete, állandóan működő jogvédő szerve, egységes anyagi áldozatkészsége szerezhethet. Az egész katolikus magyar társadalmat átfogó egységes szervezet még csak elgondolásban él, de az idő arra int, hogy mielőbb megvalósul join.

A magyar katolikus társadalomnak másik életkérdése, hogy művelt, katolikus lelkületű, gyakorlati érzékű tanítók neveljék a magyar katolikus gyermekeket. Az új katolikus tanítónemzedéknek a természetbölcseletnek, etikának, esztétikának, kultúrának, szociológiának a katolikust egyház tanításain alapuló alapelveivel kell az iskolába lépnie. Erre a feladatra csak katolikus tanítóképző képesíti a tanítói pályára lépő ifjút. Katolikus női tanítóképzőnk az Orsolya-testvérek vezetése alatt Pozsonyban működik, a férfi tanítóképző felállítását eddig nem sikerült elérni. Kézimunka ésj háztartás-tan tanítására képző négyéves női iskola Érsekújvárott működik, az Isteni Megváltó Leányainak vezetése alatt. A tanítónőképzővel kapcsolatban hároméves háztartási szakiskolát is tartanak fenn. Katolikus középiskolánk csak egy van: a komáromi főgimnázium, ahol Szt. Benedek-rendi szerzetesek tanítanak.

Eredményekre mutathatunk rá a katolikus magyarság egyesülési törekvéseiben is. Értékes munkát fejtenek ki a katolikus körök, bár kapcsolat hiányában működésük elszigetelt, helyti jellegű. Az egész társadalomra átnyúló, összefogó szervezet a SEKIE (Szlovenszkói Kat. Ifjúsági Egyesület, 13.000 taggal). A rozsnyói egyházmegye főpásztorja szervezte meg, nagy reményekre jogosító lendülettel előretörő, életerős szervezet. Célja: a nemzeti alapon álló, öntudatos ifjúság nevelése, amely az élet minden vonatkozásában a krisztusa tanításoknak akar érvényt szerezni. Vezetőik állandóan foglalkoztatják az ifjakat, az egységes működési eljárást a havonként megjelenő és a központi szerkesztőség által gonddal összállított munkafüzetek biztosítják. A katolikus főiskolai hallgatók a Prohászka-körökben nyernek egységes szervezetet. Gsak néhány éve működnek, de várakozást felülmúló eredménnyel. Céljuk a katolikus magyar intelligencia vezetőinek nevelése, a tudományoknak

a »philosophia perennis« alapján való művelése. Munkálkodásukról havi folyóiratukban, az Új Élet-ben, meg a minden év nyarán megrendezett kongresszusaikon számolnak be. Az egyetemi városokban évenként többször is megtartott vallási gyakorlataik, komoly tanulmányaik, elméleti és praktikus munkásságuk, kiváló lelki vezetőik elgondolása szerint, a művelt katolikus ifjú mintaképeivé avatják a Prohászka-körök tagjait. A Katolikus Magyar Kántorszövetség az egyházi zenét és éneket ápolja, szaklapot ad ki; nagy munkája: az egész Szlovákiára kötelező Énektár, befejezés előtt áll. A Szb. Ágoston-társulat a legnagyobb magyar katolikus könyvkiadóvállalat. Különösen elemi iskola tankönyveivel tör előre és szorítja M a nem katolikus szellemben írt tankönyveket. Évenként megjelenő évkönyve, a Kincses Könyv, népszerűen tudományos cikkeivel egyike a legjobban szerkesztett almanachoknak. A másik könyvkiadóhivatal, a Sajó-Vidék, szintén elismerésre méltó munkát fejt ki a magyar katolikus irányú tudományos és népszerű könyvek kiadásával. A katolikus magyar irodalmi művek terjesztésében a Sztfc. József-könyvkereskedés éri el; a legnagyobb eredményt. Van két tudományost folyóiratunk: az új Élet és a Kat. Lelkipásztor; a Szűz Mária Virágos kertje, az új Szív hitbuzgalmi folyóirat, illetve hetilap, a komáromi Katolikus Értesítő, a kassai Egyházi Tudósító, a munkácsi Katolikus Élet, a rozsnói Krisztus Királysága a katolikus akció értesítői, a rozsnói Ifjúságunk a földműves- és iparosifjúság lapja, a Tábortűz a kaotikus középiskolások és cserkészek folyóirata, a gyermekek világával a nem kimondottan katolikus, de vallásos szellemű Szívárvány gyermeklap foglalkozik. Politikai lapjaink a Sajó-Vidék, Nyitramegyei Szemle, Érsek-újvár és Magyar Vidék, Magyar Néplap, Csallóközi Hírlap című hetilapok. Vallásos egyesületek a kongregációk, oltáregyletek, rózsafüzér-társulatok, Szt. Ferenc III. rendje, Jézus Szíve-egyesület, a Karitás-egylet, legényegyletek, a gyermekek részére a Szív-gárda és az őrangyal-társulat.

Az egyház és az állam egymáshoz való viszonyának rendezésére nézve nagy jelentőséggel bír XI. Pius pápának 1937 szeptember 2-án kiadott Ad Ecclesiastici című bullája, amely a Mtodus Vivendinek az önálló egyházmegyékre vonatkozó megállapodását hajtja végre. A csehszlovák kormánynak ugyanekkor megjelent 204. számú rendelete pedig az egyházi birtokok zárlatát szünteti meg. A katolikus egyháznak Szlovákián és Kárpátalján ma a következő a szervezete: 1. Nagyszombati ap. kormányzóság (155 magyar plébániával); 2. Nyitrai püspökség (15 magyar plébániával); 3. Rozsnói ap. kormányzóság (44 magyar plébániával); 4. Besztercebányai ap. kormányzóság (1 magyar plébániával); 5. Kassai ap. kormányzóság (52 magyar plébániával); 6. Szepesi püspökség

(2 magyar plébániával); 7. Szatmári ap. kormányzás (37 magyar plébániával); 8. Eperjesi gör. kat. püspökség (5 magyar plébániával); 9. Munkácsi gör. kat. püspökség (20 magyar plébániával). A magyar plébániák száma: 311.

A kat. magyarság száma Szlovákiában 434.680 (r. kat. 422.282, gör. kat. 12.398), 73%; Kárpátalján 40.046 (r. kat. 25.737, gör. kat. 14.309), 34%.

A katolikus magyarság jövője összefogásának erejétől, komoly, aktív munkásságától, katolikus magatartásától függ. A katolikus társadalomnak a jövőben nagyobb áldozatkésztségre is «1 kell készülnie. A földreform kérdésessé tette a kegyúri köteleességek teljesítését s így mind több és több teher fog szakadni a katolikus egyetemesség vállaira.

Noszkaý Ödön.